

WILG & MAND

1990-2

WILG & MAND

Doelstellingen Stichting Wilg & Mand

- Nieuwe perspectieven zoeken en creëren voor het Nederlandse mandenmaatwerk binnen de potentiële afzetgebieden.
- Behoud van het veelzijdige vlechtvakmanschap: o.a. door het uitgeven van handboeken en het stimuleren van cursussen.
- Behoud van de vakkennis betreffende de vriendteelt en bevordering van een goed evenwicht tussen vraag en aanbod.
- Het initiëren en begeleiden van onderzoek/studies binnen het wilg-en-mand vakgebied.
- Het via een speciaal fonds aanschaffen van materiaal met een historische waarde: vlechtwerk, gereedschappen, boeken, e.d.
- Het interesseren van zoveel mogelijk Nederlanders (incl. de overheid) voor de activiteiten van de Stichting Wilg & Mand.

Minimumdonatie: f 15,- per jaar

Donateurs ontvangen de bulletins gratis

Stichtingsbestuur:

Voorzitter : Ch.W.Vink
Secretaris : C.Tutein Nolthenius
Penningmeester: H.P.Verboord
Leden : P.Craenen, P.van den Dool, A.D. van 't Hoog,
G.M.Pot-van Regteren Altena, W.Wendrich

Bulletin-redactie:

A.D. van 't Hoog, G.M.Pot-van Regteren Altena,
C.Tutein Nolthenius

Bijdragen voor het bulletin kunt u sturen naar het secretariaat. Bij voorkeur getypt of in goed leesbaar handschrift.

Redactie secretariaat, administratie en advertenties:

Van Heemstralaan 35, 6814 KB Arnhem. tel: 085-516507

Penningmeester Stichting Wilg & Mand, Vlijmen:

tel:04108-12252

Girorekening: 26 95 726

Bankrekening: 41 89 09 083, AMRObank, Vlijmen

Uitgave:Wilg & Mand. Verschijnt viermaal per jaar.

Tiende jaargang, 1990 nr. 2

Drukkerij: A.J.van Midden, Dorp 246, Benschop

De 10-de donateursdag en het tweede lustrum van het bestaan van de Stichting Wilg & Mand zullen we op zaterdag 8 september a.s. feestelijk vieren.

Het is iets eerder in het jaar dan gebruikelijk maar dat staat in verband met de viering van de Nationale Monumentendag op die datum. Wij meenden dat dit het juiste moment zou zijn om de mandenmakers-gildelijst aan de Jacobikerk te Utrecht over te dragen als hoogtepunt van ons Lustrum.

De lijst die nu bij de restaurateur in Zwolle is zal dan geheel gerestaureerd zijn dank zij de initiatieven van de stichting. Gelden werden verzameld bij sponsors, maar onze donateurs zorgden ook voor een mooi deel door de speciale extra bijdragen voor dit doel.

Wij zullen die dag in de buurt van Utrecht bijelkaar komen en na een kopje koffie gezamenlijk per bus naar de kerk gaan voor de feestelijke overdracht.

Hierna zoals gebruikelijk een eenvoudig lunch-buffet. In de middag zal het vlechten aan de orde komen, o.a. door bewondering en beoordeling van door de donateurs gemaakte creaties (zie hierover ook elders in dit bulletin).

Reserveert u deze dag vast?? Dan proberen wij mooi weer te reserveren. U krijgt nog nader bericht over waar en hoe laat.

CREATIEF VLECHTEN VOOR DE DONATEURSDAG

Het is een traditie geworden om op de donateursdagen mandwerk te laten meebrengen, wat zelf gevlochten is.

Dit jaar willen we daar niet van afwijken, maar er inverband met het lustrum iets bijzonders aan toevoegen.

We willen er een duidelijke opdracht bij geven.

Die opdracht luidt:

- Maak een vlechtwerk (van wilgeteen), geschild, ongeschild of gebuffte teen, wat bestaat uit meerdere elementen, die samen een nieuw geheel vormen.

Het eindproduct zou uit meer dan één mandje moeten bestaan, of uit meerdere elementen, die bijelkaar een nieuw product geven. Het kan vlechtwerk in de ruimste zin zijn. Het is niet de bedoeling dat er alleen op techniek gelet wordt; juist vindingrijkheid en creativiteit zijn het belangrijkste in dit werkstuk.

Bekend is een set manden die inelkaar gestapeld een geheel vormen. Daarbij kan door verschillende soorten teen te gebruiken ook een opvallende kleurschakering ontstaan. Een ander voorbeeld is de aalkorf waarbij het lid (deksel) een kleiner mandje is, dat de hals van de korf afsluit.

Fantaseer rustig en bedenk nieuwe mogelijkheden of toepassingen van vlechtwerk.

De origineelste bijdragen worden bekroond en beloond!

De jury wordt gevormd door de donateurs op de donateursdag zelf.

Iedere donateur geeft dan n.l. punten voor de eindproducten.

Deze punten worden ingeleverd en aan de hand hiervan worden de winnaars bekend gemaakt.

Combineer hand- en denkwerk en vlecht een nieuwe, originele creatie.

Veel succes gewenst en tot 8 september!

A.D. van 't Hoog

Een aalkorf met deksel-mandje
of manddeksel?

ONZE COLLECTIE

Van Michael Thierschmann, de meester-mandenmaker uit Kassel ontvingen wij het uitvoerige rapport over de ontwikkeling en tot standkoming van "Die Flechtwelten", de expositie in Lichtenfels in september 1990. Verder een groot aantal (80 stuks) dia's van amerikaans, zeer fraai mandwerk. Dus veel dank aan onze buitenlandse donateur.

WIE HELPT ???

GEVRAAGD: hulp bij de jaarlijkse tuundagen in het Openluchtmuseum in Arnhem. Op dinsdag 31 juli en woensdag en donderdag 1 en 2 augustus a.s. zal Arie van 't Hoog het jonge en oude publiek wederom, en nu drie dagen, bezig houden door diverse activiteiten met wilg te organiseren. O.a. het wilgetuunen op kleine schaal. De belangstelling van het publiek is op die dagen altijd zo groot dat hij dit onmogelijk alleen kan doen. Daarom vraagt hij mensen die hem één of meer dagdelen willen komen helpen. Het gaat erom de mensen wat op gang te helpen om over hun verlegenheid heen te komen, hen wat aan te moedigen om zelf aan de gang te gaan. Door mee te helpen wordt je eigen enthousiasme alleen maar groter. De verscheidenheid van publiek, de verschillende talen scheppen een speciale sfeer op zo'n tuundag. Veel voorkennis is er echt niet voor nodig, alleen maar enthousiasme! 6 man zij er per keer zeker te gebruiken. Zo dus, wat let u nog?? Jong of oud, M/V, als u wilt helpen neem dan contact op met Arie, tel 05783-1346 of met het secretar.

Tuundag in het Openluchtmuseum

geheel voldaan op huis aan.

WIE HELPT ???

Gevraagd: meewerkers/meedenkers.

U zult denken: bulletin 1990-2 nu pas in de bus!

Ja - helaas, we proberen in te lopen maar Oh, kopy-kopy, (die er niet is) die weet wat!

Het blijft naarstig zoeken naar geschikt materiaal voor artikelen. Vooral vlechttechnische zaken willen we vaker aan de orde stellen. Het hoeft niet hoogdravend te zijn om toch voor vele donateurs lezenswaardig te zijn. Wij wachten met spanning op uw bijdrage (of suggestie).

EN ja, over helpen gesproken. Het typeprobleem (zie ook bulletin 1989-4 pag.1) is ook nog niet opgelost.

Het bestuur doet hierbij een beroep op u als donateur van de stichting, om op de één of andere manier toch mee te helpen de stichting levendig (en vooral levend) te houden. Het werk kan ècht niet alleen van enkelen komen. Blijf niet aan de kant staan maar meldt uw werkracht aan bij het secretariaat.

OUDE JAARGANGEN VAN HET BULLETIN

Bij het secretariaat is nog een voorraad oude nummers (jaargangen) van het bulletin. Vooral van de laatste zeven jaren. Zij die belangstelling hebben voor één of meer nummers ter completering kunnen deze aanschaffen door schriftelijk te bestellen bij de secretaris. De nummers kosten f 1.- per stuk plus portokosten. Wie het eerst komt het eerst maalt....

AAN DONATEURS DIE NOG NIET BETAALDEN !!!

Er zijn nog een aantal donateurs die hun bijdrage voor 1990 niet hebben overgemaakt. Wilt u dit spoedig doen zodat niet steeds herinneringen gestuurd behoeven te worden. Sturen wij u een herinnering die onterecht is, laat het dan even weten. Wij werken nog weinig met computers en dus zijn er menselijke vergissingen mogelijk.

VLECHTCURSUSSEN

Zoals al aangekondigd in het vorige bulletin zijn er ook dit jaar weer zomercursussen van een week van maandag tot en met vrijdag. Er wordt steeds gewerkt van 9.30 tot 16.30 uur.

In het Openluchtmuseum in Arnhem beginnen twee cursussen op maandag 9 en maandag 16 juli en in het Rijksmuseum Zuiderzee te Enkhuisen drie op de maandagen 30 juli en 6 en 13 augustus. Voor onderdak zijn er o.a. eenvoudige campings in de nabijheid van de openluchtmusea.

De cursuskosten bedragen f 175.- voor een week inclusief de materiaalkosten. Het benodigde gereedschap wordt beschikbaar gesteld.

In september/oktober beginnen er weer verschillende winter-cursussen in Heerde, IJsselstein en Nederweert. In Westervoort (bij Arnhem) zal er pas in januari 1991 een cursus aangevangen kunnen worden. Nadere inlichtingen bij het secretariaat van Heemstralaan 35, 6814 KB Arnhem, tel: 085-516507. Bij geen gehoor: 05783-1346. Opgeven schriftelijk bij het secretariaat of bij de cursuscentra: In Heerde bij de Hank: tel 05782-3214 of bij Arie: 05783-1346. Cursusproject IJsselstein bij Mw. Detzold: 03408-82895 of bij A. Vink: 03408-87115.

Proj. Sticht. Oude Ambachten Nederweert: de heer van der Paal: 04951-32745.

Cursus Westervoort: bij het secretariaat of bij Tonny: 08309-51784.

Het secretariaat is niet altijd bezet dus schriftelijk aanmelden.

GROTE MANDEN IN NOORDWOLDE

Op 4 zaterdagen, n.l. 26 mei, 7 juli, 21 juli en 4 augustus zullen in het kader van de Rotandagen-Noordwolde grote manden van wilgeteen, rotan en pitriet gevlochten worden.

Arie van 't Hoog zal de Stichting Wilg & Mand daar vertegenwoordigen door met wilgeteen wat groots te vlechten.

Misschien een idee om juist op één van deze dagen het Rotan-centrum en interessante museum in Noordwolde te bezoeken.

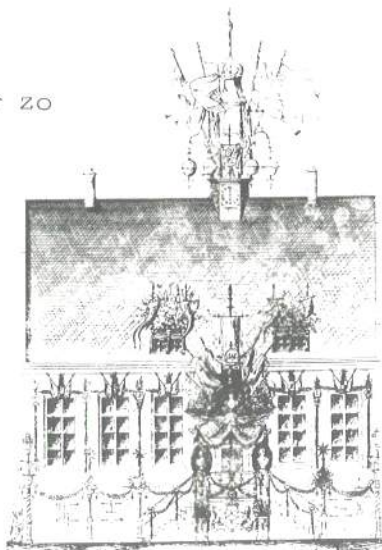
De stand van zaken in het BOP-mandenproject.

Zoals bekend heeft de stichting voor zijn mandenbezit een onderkomen in het Stadsmuseum te IJsselstein. Wij willen hier echter meer mee, en daarom is in 1989 het BOP-mandenproject van start gegaan.

Deze nieuwe rubriek zal U voortaan op de hoogte houden van de ontwikkelingen van dit project. Het project wil een aantal doelstellingen van de Stichting Wilg & Mand concreet maken. Deze doelstellingen zijn samengevat in drie termen:

BEHOUD, ONDERZOEK en PRESENTATIE.

Het Stadsmuseum van IJsselstein, maar zo feestelijk zagen wij het nog niet.

Behoud van de Nederlandse mand.

'Behoud' is aan de ene kant het conserveren van de manden, zorgen voor een goede huisvesting etcetera. Ruimer opgevat past binnen behoud ook het vergaren en opslaan van de kennis over manden. Een goede beschrijving van een mand maakt het mogelijk de mand na te maken. Zo blijven de mand én de kennis over het gebruik ervan voor het nageslacht bewaard.

Uitgangspunt is de mandencollectie die eigendom is van Wilg & Mand. Daarnaast wordt ook gekeken naar wat er verder in Nederland in musea en bij particulieren aan mandwerk aanwezig is. In de eerste plaats wordt er een inventarisatie gemaakt van het in Nederland belangrijke mandwerk.

Onderzoek naar de Nederlandse mand.

Manden bewchrijven en kennis vergaren heeft alles te maken met het doen van onderzoek. Bij het onderzoek staan vier punten centraal: het bestuderen van de technieken waarin de Nederlandse manden gemaakt werden, het bekijken van (historische) teksten over het gebruik van bepaalde manden en over het werk van de mandenmaker, het zoeken naar afbeeldingen van manden en mandenmakers en als vierde punt het achterhalen van de namen en termen die gebruikt werden. Behalve de geschreven informatie is natuurlijk de kennis uit de praktijk, die velen van onze donateurs hebben, van onschatbare waarde. Te zijner tijd doen we graag een beroep op U.

Presentatie van de Nederlandse mand.

Het heeft vooral zin om veel tijd te besteden aan het beschrijven onderzoeken en conserveren van mandwerk wanneer het resultaat voor iedereen toegankelijk is. Daarom ook het onderdeel presentatie van groot belang. Hiermee worden de resultaten van behoud en onderzoek naar buiten gebracht. Binnen het project wordt gewerkt aan concrete plannen voor presentatie op verschillende manieren en in een aantal vormen.

Op het moment zijn Eveline Visser en Willeke Wendrich ^{x)}, op vrijwillige basis bezig met het uitwerken van plannen op al deze gebieden. Eveline heeft Culturele Antropologie en Massacommunicatie gestudeerd en werkt nu bij het GAK in Amsterdam op de afdeling Voorlichting en PR. Willeke heeft Theologie gestudeerd en werkt bij het Centrum voor Niet-Westerse Studies van de Universiteit van Leiden. In het kader van een baan als onderzoeker werkt ze aan een beschrijving en interpretatie van archeologisch Vlechtwerk uit het Oud Egypte.

Het BOP-mandenproject zal zeker een aantal jaren in beslag nemen, onder andere omdat alle werkzaamheden naast een volledige baan moeten worden ingepast. Gedurende die tijd zult U in de rubriek 'Mand in Blik' op de hoogte worden gehouden. Als het behoud van de mand als Nederlands cultuurgoed U aan het hart gaat, houd dan deze rubriek in het oog.

WZW EAV

x) red: Het bestuur van de stichting Wilg & Mand is zeer gelukkig met de spontane medewerking van deze twee enthousiaste en vooral, deskundige vrijwilligsters die zich zo plots aandienen.

De mandenmakersstakingen van 1925 en 1926.
 Het spel, de spelers en de knikkers !

De aanloop

Een staking komt niet zomaar uit de lucht vallen. Daar gaat een hele ontwikkeling aan vooraf eer het maatschappelijk zwaarwegende stakingswapen ter hand genomen wordt.

De mandennijverheid in Vlijmen en omgeving maakte in de periode 1916-1920 een bloeiperiode door. Die jaren werden wel eens ge- kenmerkt als de "gouden jaren".

Maar in 1921 zette een kentering in. Export was de belangrijkste peiler waarop de mandenindustrie rustte. Vooralde groenten- en fruitmanden voor Engeland namen daarvan het leeuwendeel in. Onderstaande opstelling geeft duidelijk de teruggang aan:

<u>jaar</u>	<u>exportwaarde in gld.</u>	<u>in %</u>
1920	2.285.169	100
1921		73
1922		53
1923		35
1924		47

Zou uit voorgasande cijfers kunnen worden geconcludeerd dat de export kwalitatief teruggelopen was bij gelijkblijvende prijzen, als in aanmerking genomen wordt dat b.v. de waarde in '22 ten opzichte van 1921 met ca 450.000 gedaald was maar tegelijk het gewicht met ruim 200.000 kg was toegenomen, dan blijkt daaruit duidelijk dat ook de prijzen sterk gedaald waren.

Om het afzetgebied toch zoveel mogelijk te behouden en zich in de onderlinge concurrentiestrijd te kunnen handhaven reageerden werkgevers met loonsverlagingen, dat wil zeggen vermindering van de stuklonen.

In het Bondsblad van April 1922, het "orgaan van den Ned. Roomsche Katholieke Bond van houtbewerkers, meubelmakers, behangers en aanverwante vakgenoten :St.Anthonius van Padua", werd melding gemaakt van een loonsverlaging van 34 % in een jaar tijd. (Genoemd percentage werd "naakt" vermeld, zonder vergelijkende stuklonen over de betreffende perioden).

Onderstaande opstelling laat nog eens zien hoe per bedrijf de personeelsbezetting terugliep:

Bedrijven in Vlijmen	1921	1922	1923	1924	1925
J.Pulles	80	80	40	30	30
Fa.v.d.Ven-v.Beurden x)	100	100	70	40	40
Prinsen en van Halder	100	100	80	10	10
Fa.Wagenberg-Corman	?	20	20	25	25
Fa.Van Iersel-van Buul	?	30	30	20	20
Fa.D.de Laat	?	10	10	10	10
totaal bedrijfswerkers	280	340	250	135	135

X) deze firma heette in 1921 Fa.Wagenberg-van Beurden en in 1925 N.V.Handel- en Industrie Mij. "Ovito".

-- -- --

Na het dieptepunt in 1923 trad een licht herstel op. In 1924 nam de export ten opzichte van 1923 met 34 % toe.

Tevreden stelde het gemeenteverslag over Vlijmen in 1925 dan ook vast: "De malaise in de mandenindustrie, die over 1924 nog bestond, behoort gelukkig tot het verleden. Er kon weer lonend gewerkt worden. Ook in de fruithandel waren de omstandigheden gunstiger. Waren in 1924 nog 664 mandenmakers werkzaam, in 1925 steeg het aantal tot 679. Een vermeerdering met 15 mandenmakers"

En de vakbond? Die had met lede ogen moeten toezien dat "...de mandenmakers werkzaam in de werkverschaffing, in het bedrijf "gestopt" werden. (op weigering van aangeboden werk volgde uitsluiting)."De gemeente was op deze manier zo spoedig mogelijk van dien last af gekomen als gevolg van dat aanbod in het slechte bedrijf was enige actie, met zoo'n gering percentage georganiseerden vooruit vleugellam geslagen".

De Aanval

Nu het zich liet aanzien dat het herstel in 1925 zou doorzetten vond de vakbond de tijd dan ook rijp om, in deze periode van herstel, aan de werkgevers eisen te gaan stellen. Alvorens daartoe over te gaan had de bond grote propaganda-acties gevoerd met het resultaat dat aan de vooravond van de staking het aantal georganiseerde mandenmakers 197 bedroeg.

In het jaarverslag 1925/1926 van de Bond van Houtbewerkeren schreef deze: "Gezien den gunstigen toestand in het bedrijf..... werd een actie ingezet om een looncontract voor een jaar te verkrijgen"

Die ledentoeename was ook wel heel hard nodig! Met de verslechtering van de bedrijvigheid was ook het ledental in gelijke, ja zelfs versterkte mate teruggelopen.

De afdeling Vlijmen telde de volgende aantallen leden: in 1920

146, in 1921 68, in 1922 14, in 1923 9! Maar in 1924 weerspiegelden het lichte herstel in de branche zich in het ledetal van 102 ! de goed getime-de propaganda had goede resultaten geleverd. Omdat de werkgevers de sociale wetten op allerlei manieren konden omzeilen, hoefden de mandenmakers aan de invoering van sociale bepalingen voorlopig niet te denken.

De Ned. R.K.Bond van Houtbewerkers enz. stelde voor de lonen met ongeveer 15 % te verhogen. Dit betekende in de praktijk dat de stukwerkprijzen op basis van 35 ct per uur berekend zouden worden.. Ook zou het z.g. "gedwongen baasschap" (de houtkopende thuiswerker) moeten verdwijnen, de werkweek op maximaal 55 uren worden gesteld en een houtcommissie worden benoemd. Dit kontrakt moest gelden tot 1 Februari 1926.

Met het stellen van deze eisen kon zeker op een harde Konfrontatie met de werkgevers gerekend worden. En dat bleek ook al spoedig. De burgemeesters van Vlijmen en Haarsteeg deden een poging een Rijksbemiddelaar in te schakelen. Maar diens bemiddelingsrol bleef zonder resultaat. Daarna werd de rol van bemiddelaar tussen mandenmakerspatroons uit Vlijmen en Haarsteeg en het Hoofdbestuur van de Houtbewerkersbond door burgemeester G.van de Ven van Vlijmen overgenomen.

Zeker geen gelukkige keuze van de vakbond, omdat deze burgemeester tevens nauw betrokken was bij de mandenmakerij, die op naam van zijn vrouw stond.

De werkgevers, die doorgaans vijandig tegenover elkaar stonden, staken nu de koppen bij elkaar en spraken hun "neen" uit over de voorstellen van de vakbond. Daardoor voelde de bond zich op haar beurt genooddaakt harder op te treden en ze stelde dan ook een ultimatum: "indien de werkgevers niet bereid zijn te onderhandelen, dan zou een staking het gevolg zijn".

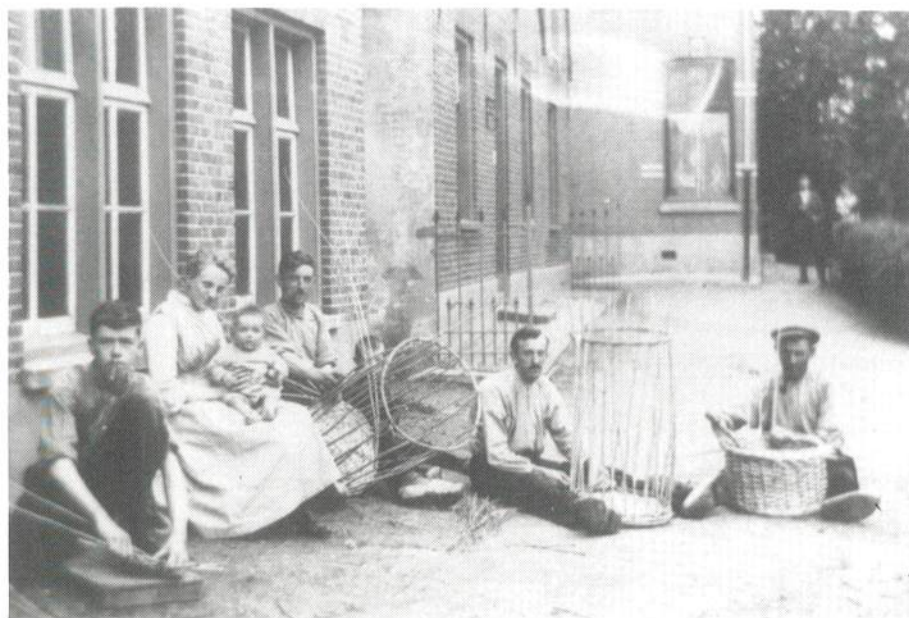
En op 23 Februari werd die ook uitgeroepen!

De volgende bedrijven waren daarbij betrokken: Fa. Prinsen & Van Halder te Haarsteeg, Fa. v.d.Ven-van Beurden, C.van Wagenberg-Corman, Fa.Van Iersel-van Buul, J.Pulles, M.Verboord, C.van Helvoirt en nog enkele kleinere bedrijven, allen in Vlijmen. In totaal waren 389 mandenmakers, allen lid van de vakbond, bij de staking betrokken. Uiteraard zullen de uitkeringen van de stakingsgelden hierbij een belangrijke rol hebben gespeeld. Vrij algemeen betoonden de inwoners van Vlijmen, Haarsteeg en Nieuwkuyk hun sympathie voor de stakende mandenmakers. Als stakingsleider trad Th.de Groot, de voorzitter van de landelijke bond op. Zowel hij als het bestuur waren van mening, dat het af te sluiten contract niet als einddoel gezien moest worden, maar meer als begin voor het verkrijgen van een rechtspositie voor de mandenmaker.

De bond trachtte de werkgevers tot concessies te bewegen, erop wijzende, dat de staking "een negatieve invloed zou hebben op de bedrijfssituatie, dat ze "zou kunnen leiden tot een wederzijdse haat, door de werkgevers geschapen" en "tot onberekenbare schade voor de bedrijven in de toekomst".

Maar de werkgevers hadden geen haast. De drukke periode zou toch pas in mei beginnen. En voor bedrijven, die een grote voorraad manden hadden zitten, kwam de staking eigenlijk wel goed uit. Zo konden ze (gedeeltelijk) van hun voorraad afkomen. Bovendien speelde ook nog een rol dat er geen rechtstreeks contact tussen werkgevers en werknemers plaats vond. De burgemeester gaf de standpunten van de patroons telkens door aan het Hoofdbestuur van de Houtbewerkerbond.

Langzaam groeide bij de bond enige twijfel of de eisen niet te hoog gesteld waren. Immers de afschaffing van het zgn. "gedwongen baasschap" trof de patroons in hun bestaan, omdat circa 75% van de mandenmakers thuiswerkers waren. En juist deze manier van werken kenschetste de arbeidsverhoudingen.

Thuiswerkers

Er waren ook al tekenen, die wezen op verzwakking van de geestdrift bij de mandenmakers. Een aantal hervatte zelfs het werk! En enkelen begonnen voor zichzelf te werken nadat ze bij de patroon weg waren gegaan. En tot overmaat van ramp waren er in de omliggende plaatsen Ammerzoden, Kerkdriel en Leeuwen ongeorganiseerde mandenmakers, die voor de patroons, waar gestaakt werd, bereid waren manden te vlechten.

Begrijpelijk dat het gebrek aan saamhorigheid het bestuur zorgen baarde.

De positie van de vakbond werd er niet sterker door. Om de impasse te doorbreken werd de motivatie voor de staking niet meer gezocht in de eis van 15 % loonsverhoging. Volgens De Groot moest de oplossing van het conflict worden gebaseerd op "de grondbeginselen van het geloof". Een besluit zou moeten worden gebaseerd op "kalmte, bezadiging en weloverwogenheid".

Oude tijden in Vlijmen

Mandenfabriek van Van Wagenberg- van Beurden die alle soorten fruit- groenten, visch- en pakmanden maakte. Op de voorgrond halve bushels; de rechthoekige manden zijn "wildflats".

De afloop

En zo kwam er dan toch een vergadering, waarin na rijp beraad de werkgevers bereid waren tot een overeenstemming te komen.

Geen 15 maar 10% loonsverhoging; Afschaffing van het "gedwongen baasschap" van tafel. Een 55-urige werkweek? Geen bezwaar. Immers de controle daarop was een wassen neus. De burgemeester was het hoofd van de politie, die de arbeidstijden zou moeten controleren.... Wel werden de thuiswerkers in het contract opgenomen. Ook vormde voor de werkgevers het gedwongen lidmaatschap van de mandenmakers bij de vakbond geen bezwaar. Een welkome ondersteuning van de vakbond, die niet graag de nieuw verworven leden wilde verliezen! De aanvankelijk geeiste "houtcommissie" werd in de voorstellen niet meer opgenomen.

Het af te sluiten contract zou gelden tot 1 december en niet tot 1 februari zoals aanvankelijk was geeist. Hier waren de werkgevers weer in het voordeel. Immers vanaf 1 december tot 1 maart tijdens de bedrijfsslapte zouden de werkgevers zeker weer in de sterkste onderhandelingspositie staan...

Tijdens de vakbondsvergadering van 1 mei probeerde het bestuur de leden ervan te overtuigen dat de voorstellen acceptabel waren. "Gezien de omstandigheden", "zich niet verder te laten uitputten", "in het belang van de gezinnen" was het beter de 10% loonsverhoging te accepteren dan te trachten de oorspronkelijke eis van 15% ingewilligd te krijgen....

Ook de geestelijk adviseur, kapelaan van den Boom achtte het raadzaam de staking op te heffen! "We hebben wel niet alles gekregen maar toch heel veel, méér dan de patroons van plan waren te geven. Laten we thans met deze stap tevreden zijn".

Toen er gestemd werd bleek de uitslag:

217 vóór opheffing van de staking, 51 tegen, 5 blanco en 3 ongeldig. Het Bondsblad schreef dat een prachtig succes was geboekt. Vooral tevreden met het verplichte lidmaatschap.

De Groot had de vergadering besloten met de woorden: "Als de mandenmakers paraat blijven is het hoofdbestuur bereid zoo nodig nog eens 40 roode ruggen naar Vlijmen te brengen".

Dat die woorden al vrij spoedig uit zouden komen, was toen misschien al te voorzien.

Dat het "spel" nog niet uitgespeeld was wordt in de volgende uitgave uit de doeken gedaan.

Harrie Verboord

gegevens grotendeels ontleend aan een ongepubliceerde scriptie van P.J.H.M.Adams. "De situatie van de mandenmakers in Vlijmen en omgeving gedurende de periode 1920-1925.

Geschiedenis MO II Kath.Leerg. Tilburg.

LICHTENFELS EN ZIJN GESCHIEDENIS I

De contacten die sinds de oprichting van Wilg & Mand zijn ontstaan tussen Nederlandse en buitenlandse mandenmakers en manden-"gekken", hebben soms aardige gevolgen. Eén daarvan is de uitwisseling van publicaties.

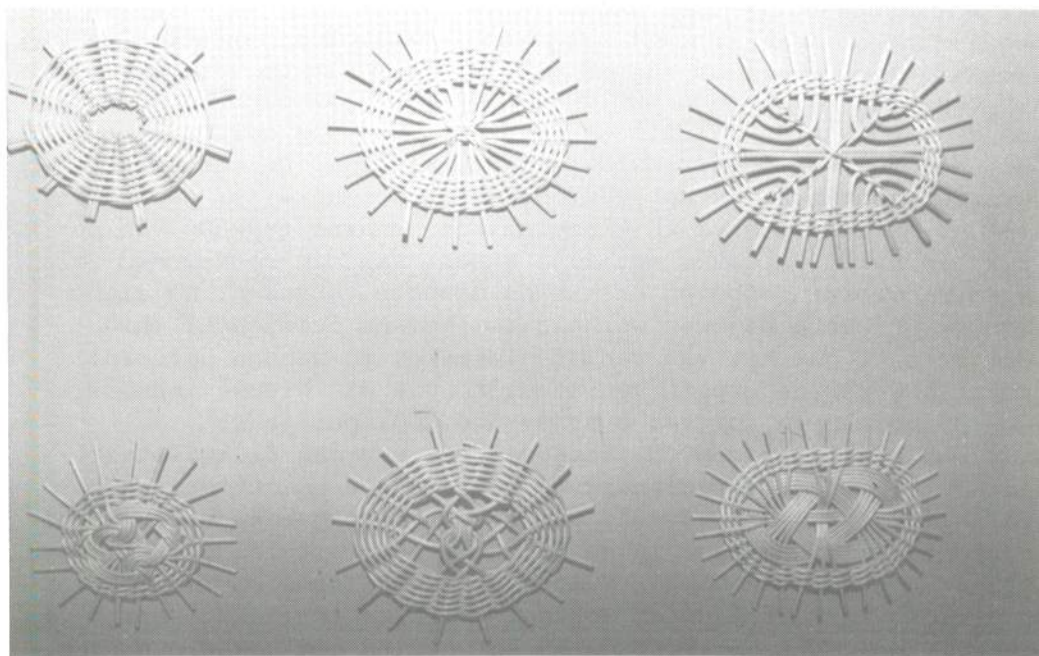
Michael Thierschmann, een veelzijdig geïnteresseerde Duitse mandenmaker, oud-leerling van de school in Lichtenfels, verblijdde mij b.v. met de toezending van het eerste nummer van een tijdschrift "Vom Main zum Jura" 1). Het is gewijd aan de geschiedenis van de landstreek om Lichtenfels, het stroomgebied van de Boven-Main. Het nummer bevat twee artikelen over de mandenmakerij waar die streek om bekend was, beide van de hand van Günter Dippold. Uit het eerste, gedegen en uitgebreide artikel over deze streek-nijverheid wil ik hier allereerst het een en ander aanstippen.

Zoals overal in dergelijke landelijke gebieden, voorzagen boeren oorspronkelijk zelf in de behoefte aan velchtwerk en het benodigde materiaal hiervoor; de oevers van de Main leenden zich voor de teenteelt. Pas in de 17 de eeuw lijkt er sprake te zijn van beroepsmatige uitoefening, b.v. als een "Kretzenmacher" vermeld wordt. In de loop van de 18 de eeuw echter begint de nijverheid van meer dan lokale betekenis te worden. Dan wordt er ook blijkbaarvoor 't eerst met witte teen gewerkt, en werk van hogere kwaliteit geproduceerd. De bevolking nam toe, en er kwam meer vraag naar dit werk, ook in grotere omtrek. In 1770 verenigden de "witwerkers" zich in een gilde, dat gevestigd werd in Michelau. In 1795 telde het 110 leden, voornamelijk daar en in Marktgraitz wonend. Na 1800 liep dat aantal weer terug en ontstond er, als gevolg van de toenemende vraag, concurrentie door niet-gildeleden die het met de kwaliteit niet zo nauw namen en "onder de markt" werkten.

Een rechter uit Banz, Martin Aschenbrenner kwam de gildeleden te hulp. Hij moet een man geweest zijn met een goed inzicht in sociaal-economische omstandigheden, en met een hart dat warm klopte voor deze vakbekwame ambachtslieden. Hij zag het gevaar van kwaliteitsverlies bij toenemende vraag, en dank zij hem kwam er een nieuwe verordening tot stand die in 1808 in werking trad. Kwaliteitsbevordering en -controle was er een bestanddeel van. Gezellen en meesters moesten een proef afleggen die door keurmeesters beoordeeld werd. (In Nederland was in die bewogen jaren net het

tegenovergestelde gebeurd: de proef werd afgeschaft!). Bovendien moest voor vestiging een concessie worden aangevraagd, waarmee het aantal werkplaatsen door de overheid in de hand gehouden werd. Nieuw voor die tijd was dat ook Joodse meesters werden toegelaten. De nieuwe regeling had gunstige gevolgen. Niet alleen steeg het aantal meesters in het gilde weer, ook de kwaliteit en de verscheidenheid van de werkstukken nam toe. Rotting kwam ook in gebruik, waarvan stoelen gevlochten werden. Als in 1815 het aantal leden weer tot boven de 100 is gestegen, schrijft rechter Aschenbrenner nog een artikel in een beiers weekblad om aandacht te vestigen op de bloeiende nijverheid en de fraaie producten ervan. Voorbeelden ervan worden tentoongesteld in München, en Koningin Caroline van Beieren krijgt mandjes aangeboden, die zij zeer bewondert!

Het tijt keert echter als in 1825 volgens een nieuwe Beierse wet de vestigingsvoorwaarden weer verlicht worden en de kwaliteits-eis afgeschaft. Beroepsmandenmakers zagen zich genoodzaakt de productie op te voeren, ten koste van kwaliteit en verscheidenheid. Gedwongenwinkelnering- een vorm van uitbuiting door handelen van de aan hen leverende ambachtsmensen - kwam voor. Voor arme mensen echter kon het maken van manden een zeer welkome bijverdienste betekenen, maar zij waren geen vakmensen. Het gilde kwijnde weg en werd in 1856 het laatst vermeld.

verschillende mandbodems (museum Michelau Dtsl.)

over de sociale omstandigheden van de mandenmakers na 1850 -
bippold wijdt daar in bijlagen, "Excursen", aandacht aan - is
niet zoveel bekend, althans exacte gegevens over inkomens, prijzen
enz. zijn nauwelijks voorhanden. Wel is duidelijk dat de algemene
smaak - noem ze Biedermeier of Victoriaans - vroeg naar meer
en meer "elegante" modellen van naai-, prullen-, boodschappenmanden,
kleine meubeltjes en wat niet al. Ziet u ze voor u? Met ringetjes,
oorduursels, vlechtranden en hoge voeten als waren het Griekse
vazen; alles wat vandaag soms weer met vertedering en nostalgische
gevoelens bekeken wordt. Er blijkt ernstige concurrentie te ont-
staan vanuit Frankrijk en Pruisen. Sommigen kunnen de vraag naar
naar bijzonder werkvol doen, mogelijk ook met hulp van gezinsleden.
Maar voor anderen is de concurrentie te zwaar en hun vakmanschap
ontoreikend.

Na 1880 treedt verbetering in. De mandenmakers gaan zich vereni-
gen en de noodzaak van een goede vakopleiding wordt steeds meer
erkend. In 1884 wordt de eerste "Wanderzeichenlehrer" aangesteld,
een tekenleraar dus die in de verschillende dorpen ging lesgeven,
en tenslotte werd in 1904 de Staatliche Fachschule in Lichtenfels
opgericht.

In deze ontwikkeling vallen enkele punten van overeenkomst op
met de ontwikkeling in het Friese Noordwolde²). Ook dáár waren
het buitenstaanders die, sociaal bewogen en met goed inzicht in
mogelijkheden voor een uit arme veenwerkers bestaande bevolking,
zich inzetten voor een nieuwe ontwikkeling. In Oberfranken was
het een rechter, in Noordwolde waren het in de 60er en 70er ja-
ren de predikanten Eilerts de Haan en Edema van der Tuuk, en la-
ter, na 1906, de dokter Mulder en Ds. Reitsma. De eerstgenoemden
bevonden aanvankelijk het eenvoudigste vakonderwijs: naaien en
oreien, mattenvlechten en klompenmaken, daarna trok Ds. van der
Tuuk een Duitse meester met zijn knecht aan die de Noordwolders
leerden om tenen stoelen en kleine meubels te maken. Na diens
vertrek stichtte hij een werkplaats, tevens leerschool (hij
schijnt zelf ook het vak van stoelenmaken te hebben geleerd!)
Tegen 1890 was de export van stoelen, uit dit nieuwe industrie-
gebied, opgelopen tot ver over de 100.000. per jaar.

Maar ook hier ging door de steeds grotere vraag de kwaliteit
achteruit, en de buitenlandse concurrentie werd groter. Waar
schijnlijk drong het bericht van de oprichting van de vakschool
in Lichtenfels door tot in de Friese venen. Dit leidde tenslotte
tot het besluit van Dokter Mulder en Ds. Reitsma om in 1906 een
studiereis in Duitsland en Oostenrijk te maken (gedeeltelijk per
fiets!) om zich te oriënteren op het gebied van vakopleidingen.
Het resultaat, waarvoor zij hard hebben moeten knokken, was de

oprichting van de Rijksrietvlechtschool in 1908. Directeur werd Harm Ellens, tekenaar, en als vakleraar werd K.A.Schönfeld uit Lichtenfels aangetrokken. De technieken die er onderwezen werden waren dus Duits en soms anders, wellicht van grotere verscheidenheid, dan de traditioneel Nederlandse. Hetzelfde gebeurde in Stokkem (België); ook daar werd een Duitse vakleraar aangesteld aan de vakschool.

De invloed van Lichtenfels is dus groot geweest, ook buiten Duitsland. Enerzijds door export van producten, waarover een volgend artikel zal gaan, anderzijds door "export" van vakleraren en vakkennis.

M.P.

- 1) Vom Main zum Jura. Heimatgeschichtliche Zeitschrift für den Landkreis Lichtenfels. Heft 1, Lichtenfels 1985. Hierin blz.23-77: Günter Dippold, Korbmacherei und Korbhandel am Obermain 1770-1850.
- 2) Zie hierover: L.Kamminga, De geschiedenis van Noordwolde en de rotanmeubel-industrie. Drachten 1964.

Lichtenfels

OOIEVAARSMANDEN

Door toeval werd ik recentelijk tot driemaal toe in één maand geconfronteerd met een type mand waarvan ik tot dan toe nog niet eens wist dat zij bestond.

Het betreft hier een mand die gebruikt wordt als basis voor ooievaarsnesten. Nu wil de traditie dat daartoe in Nederland een wagenwiel voor op een paal geplaatst wordt en het was dan ook in Duitsland waar ik mijn "ontdekkingen" deed.

De eerste maal betrof het een artikeltje in "das Flechtwerk" waarin geschreven werd over de Duitse Bond voor Vogelbescherming die al vóór de tweede wereldoorlog probeerde een halt toe te roepen aan de teruggang van de ooievaarspopulatie door het plaatsen van nestmanden op kerk- en gemeentehuisdaken, schoorstenen enz., een werkwijze die ook na de oorlog werd voortgezet en waarbij de manden gratis aan belangstellenden ter beschikking werden gesteld.

De tweede keer dat mijn oog op een dergelijk vlechtwerk viel was in Lichtenfels, waar de mand in het buro van de vlechtschool stond te wachten op de opdrachtgever, een chemisch bedrijf dat nog een buitenwerking gestelde schoorsteen op het terrein had staan en met het daarop plaatsen van een nestmand hoopte zijn "groene" imago wat op te kunnen poetsen. In iedergeval lukte dit in zoverre dat de mand uit groene (verse) twijg gevlochten was, iets wat mijnsinziens de stevigheid niet echt ten goede kwam, maar goed, de bruikbaarheidstest laat ik verder aan de ooievaars ter plaatse over.....

Bij mijn derde ontmoeting met de ooievaarsmand was die test al gedaan en met een positief resultaat. In de diertuin van Heidelberg nestelden drie paren ooievaars op bouwsels waarvan de basis bestond uit voornoemde mand, net boven de grond geplaatst op twee gekruiste balken, aangezien de bewoners gekortwiekt waren. Overigens gebruikte de diertuin ook manden om andere vogelsoorten te helpen bij c.q. aan te zetten tot broeden. Zo zag ik manden van diverse afmetingen in de kooien van lepelaars, ibissen, ral- en koereigers en zelfs bij een paartje Amerikaanse zeearenden. Wellicht liggen er ook in de Nederlandse diertuinen afzet mogelijkheden voor dit soort mandwerk.

Voor wie zich echter op de ooievaarsmand wil specialiseren volgt hier een korte beschrijving: bodem, doorsnede 120 cm. bodemkruis van 4 over 4 tot 6 over 6, komt niet zo nauw, als het maar stevig is! Na het beslag grof matten tot de diameter bereikt is, daarna een opstaande rand van $\frac{1}{2}$ 20 cm, flink zwaar uitvoeren, afsluiten met een rand achter één of twee, vóór drie of vier, eventueel zelfs een dubbele rand, vervolgens het geheel op een paal of dak monteren en opvullen met zware takken. De ooievaar werkt het zelf verder wel af!

Wim van der Zanden

Op een goeie dag in februari (inderdaad een goeie dag!) kregen wij aangekondigd bezoek. Wie naar Westerbork komt doet er altijd goed aan even te bellen, omdat gepensioneerde Drenten op de gekste momenten op de fiets stappen voor een "rondje natuur". Alleen windkracht 10 en 11 houden hen tegen. In februari is er dus weinig gefietst!

Stipt op de afgesproken tijd bereikte de lelijke eend uit Veessen onze voordeur: Arie van 't Hoog en zijn vrouw Epona stapten uit. Beiden spelen al sinds de oprichting van de stichting Wilg & Mand een actieve rol ten gunste van de W&M doelstellingen. Als er ergens vlechtdemonstraties moeten worden gegeven zijn zij er vrijwel altijd voor te porren, zelfs als dat "ergens" in Japan blijkt te liggen (zie bulletin 1988-1).

Onze W&M vrienden kwamen even langs om ons te bedanken voor het werk dat wij een aantal jaren voor het bulletin hadden verzet: schrijfwerk en typewerk. We hadden het nogal abrupt gestopt, van het ene nummer op het andere. Zelfs een eenvoudig blad in elkaar draaien kan een gepensioneerd mens te veel worden. Het is altijd haastwerk en als je denkt klaar te zijn moet er vaak nog wat worden veranderd of toegevoegd.

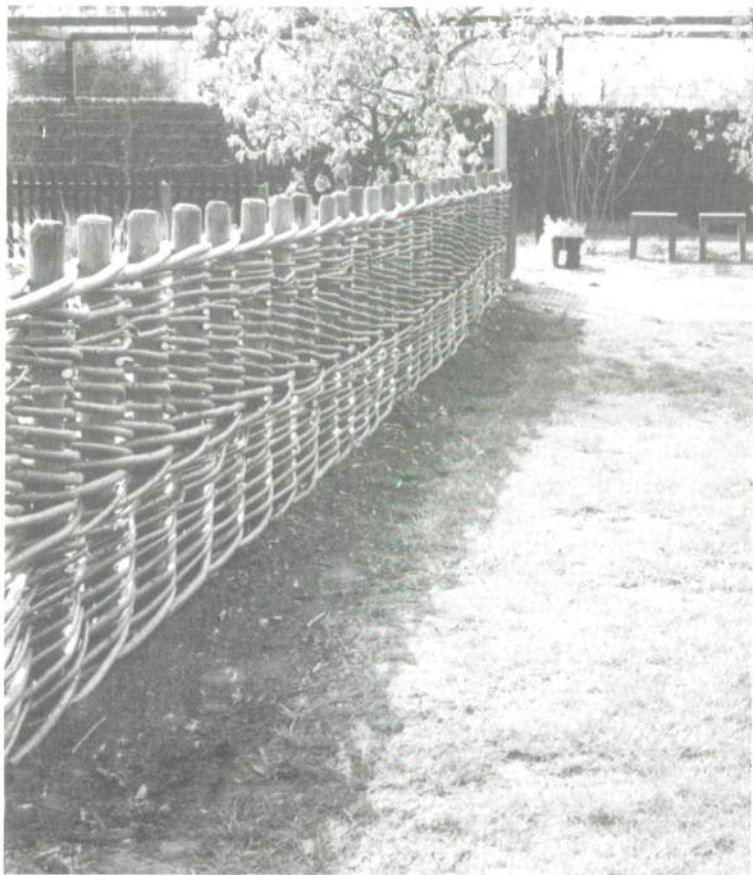
Arie en Epona stapten onze kamer binnen met veel hartelijkheid en twee vlechtwerken, waaronder een klein aardappelmandje en wel een spintmandje. Een maatmandje dus met ingevlochten tekenwit. Een spint is een oude maat van $\frac{1}{4}$ schepel (1/16 mud). Het mandje heeft in onze woonkamer een totaal andere functie gekregen. Het staat nu op de vensterbank met uitzicht op fazanten die onze kleine tuin in en uitlopen voor hun ontbijt, hun lunch en hun avondmaal. Alles keurig geserveerd op een bord. In het spintmandje een pot met een kleinbladige ficus erin. Een bezienswaardige combinatie!

Aan het tweede geschenk van wilgeteen moeten we even wennen. Het wekte namelijk de indruk nog niet af te zijn. Zo te zien was het laatste snoeiwerk langs de rand achterwege gelaten. Bewust natuurlijk, want mandenmakers doen alles met een vooropgezet doel. Waarom al die uitstekende topeindjes? "Ik heb wat nieuws geprobeerd" zei hij met de bescheidenheid hem eigen. "Ik hoop dat het wat wordt en dat jullie het leuk vinden. Het is een klein mandje dat nog kan groeien. Kijk maar, deze sierwilgtopjes lopen al uit."

Bij nadere beschouwing groeide ons enthousiasme. We zagen in dit ronde sierwilgemandje al een bloeiende plant staan, nu omringd door levend lentegroen. "Heel leuk idee" was onze te beperkte reactie. Ook de constructie boeide ons: in feite een laag mandje met een opzetstuk. Maar de fijne finesses daarvan kan Arie veel beter uitleggen dan wij. We kregen het advies om de bodem goed nat te houden opdat het verder uitlopen zou worden bevorderd.

De "groeierende sierpot" staat nu een week op de al eerder genoemde vensterbank. De binnenpot met aarde geeft narcissen en crucussen alle kans om zich florissant te ontwikkelen. "Wat een leuke combinatie" zeiden burens die veelvuldig onze koffiepote komen bezoeken. Zij delen onze mening dat er meer van dergelijke doordachte uitvindingen moeten komen. Want heus: "ongesnoeid boeit!".

Henny en Jan Ooms

Vismotief-tuun , 90 cm hoog, gevlochten door Arie van 't Hoog in de demonstratietuinen van Mien Ruys te Dedemsvaart.

